

Edward Olszewski, Henryk Majecki

"Początki władzy ludowej na
Białostocczyźnie (1944 - 1947),
Henryk Majecki, Lublin 1969 :
[recenzja]

Rocznik Lubelski 14, 262-264

1971

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Henryk Majecki: Początki władzy ludowej na Białostocczyźnie (1944—1947).

Lublin 1969, s. 176 nlb. 8, 18 tabel, zdjęcia

Praca H. Majeckiego dotyczy podstawowych problemów kształtowania się władzy ludowej w latach 1944—1947 na terenie województwa białostockiego. Województwo przechodziło specyficzne koleje losów w okresie wojny i okupacji, wiele swoich problemów miało w okresie walki o zdobycie i utrwalenie władzy. Na specyfikę w głównej mierze wpłynęły: skład narodowościowy (Polacy, Białorusini, Litwini), włączenie większości Białostocczyzny w latach 1939—1941 do ZSRR, a części do Prus Wschodnich, brak w konspiracji PPR, GL i AL oraz bardzo słabe wykształcenie się lewego skrzydła obozu prolondyńskiego — SL „Roch” i BCH, specyficzne warunki gospodarcze.

Omawiane zagadnienia autor przedstawił w trzech rozdziałach: *Powstanie władzy ludowej*; *Realizacja reformy rolnej*; *Walka o utrwalenie władzy ludowej*. Praca oparta została o kilkanaście archiwów centralnych i terenowych, wydawnictwa źródłowe, opracowania, wspomnienia, relacje i prasę. Bardzo pobieżnie omówiono sytuację gospodarczą, pomijając w zasadzie wszystkie inne zagadnienia (przemysł, związki zawodowe, organizacje społeczne, ZSch, ZMW „Wici”, ZWM, OMTUR). Praca dostarcza wielu ciekawych materiałów źródłowych i wyjaśnia lub podejmuje próbę analizy kilku problemów.

Trudno zgodzić się z przyjętą w trzecim rozdziale cezurą czasową drugiego podrozdziału (luty 1945 — koniec 1945). Uwzględniając specyfikę Białostocczyzny, stwierdzić należy, że nie wyznaczają takich ram czasowych ani rozwój sytuacji politycznej, ani ekonomicznej, a tym bardziej międzynarodowej. Działania wojenne wyznaczyły ramy czasowe pierwszego okresu — 22 VII 1944 do XII 1944 (21 I 1945). W tym też okresie zamyka się realizacja reformy rolnej wybiegając czasowo do marca 1945 r. na terenach wyzwolonych w styczniu 1945 r. (większość pow. Grajewo, znaczna część pow. Łomża oraz część pow. Suwałki i Augustów). Cezury te słusznie zastosowano w dwóch pierwszych rozdziałach. Natomiast w rozdziale trzecim należało zastosować podokresy:

II 1945 — VI 1945. Okres Rządu Tymczasowego. Brak opozycji legalnej.

VI 1945 — VI 1946. Zmiana sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej po powstaniu Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej. Powstanie PSL i Referendum.

VII 1946 — I 1947. Decydujący okres walki z opozycją. Wybory.

Przyjęcie ram czasowych II 1945 — koniec 1945 r. spowodowało, że autor nie wyekspozował zmiany sytuacji politycznej zarówno wewnętrznej, jak i międzynarodowej po utworzeniu TRzJN. Nie odnajdujemy w pracy momentu, w którym rodzi się i rozpoczyna działalność PSL.

Budzi także poważną wątpliwość tytuł podrozdziału drugiego w rozdziale I — *Powstanie organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego*. Omówione tu zostały: Miejska Rada Delegatów Ludu Pracującego w Białymstoku, Wojewódzka Rada Narodowa, terenowe rady narodowe, Wojewódzki i powiatowe UBP, MO i WP. Należy się zgodzić, że w pierwszym rządzie były to organy władzy państwowej. Ich powstanie i przyjęcie przez nie władzy było zasadniczym problemem rewolucji ludowo-demokratycznej w Polsce. Rady Narodowe łączyły początkowo funkcje organów samorządu, administracji i władzy, ale były one pomyślane głównie jako organy władzy i takimi stały się w dalszym rozwoju. Nie ma całkowicie wątpliwości, że w pełni i od samego początku organami władzy były UBP, MO, ORMO,

WP. Stąd też tytuł podrozdziału powinien otrzymać brzmienie: *Powstanie organów władzy, administracji...*

Ze względu na słaby rozwój PPR na Białostocczyźnie, a jeszcze słabszy partii sojuszniczych (PPS, SL, SD), autor rozprawy znalazł się w trudnej sytuacji przy analizie kształtowania się władzy ludowej. W tych warunkach dużą rolę odegrała — słusznie podkreślona przez autora — pomoc kadrowa udzielana przez KC PPR, PKWN, ND WP. Pomoc ta nie rozwiązuje jednak całości problemów. Wydaje się, że w przypadku Białostocczyzny nie można sobie pozwolić przy opracowywaniu zagadnienia powstania władzy ludowej na pominięcie wpływów i roli związków zawodowych, Związku Samopomocy Chłopskiej i chociażby ZWM z organizacji młodzieżowych. Były one wszędzie sojusznikiem Bloku Demokratycznego, stanowiły transmisję myśli demokratycznej do mas i zbliżały je do władzy ludowej. Być może w sytuacji tego regionu dźwigały poważny ciężar pracy? Przy takim układzie sił politycznych, jak na Białostocczyźnie, poważną rolę odgrywały UBP, MO, ORMO i WP, nie tylko w zwalczaniu zbrojnego podziemia, ale i w pracy polityczno-propagandowej. Tym organom i ich działalności należało poświęcić więcej miejsca.

W odniesieniu do niektórych drobniejszych spraw mam również kilka uwag krytycznych. Na s. 26 autor pisze: „Na uwagę zasługuje fakt, że akcja organizowania rad narodowych nie napotykała w terenie na żadne poważniejsze trudności [...]”. Warto byłoby prześledzić czy przypadkiem organy Delegatury nie ujawniały się jako Rady Narodowe, albo też nie tworzyli ich ludzie związani z ugrupowaniami pro-londyńskimi. Na innych terenach Polski Lubelskiej takie wypadki były.

W tabeli 4 (s. 47) niedokładnie obliczono procent gospodarstw wymagających upełnorolnienia (37,3), gdy suma gospodarstw do 2 ha (9,1%) i gospodarstw 2—5 ha (28,3%) daje 37,4%. Podobnie w tabeli 5 (s. 48) procent zespołów rolnych dla całego województwa po zsumowaniu poszczególnych grup wynosi tylko 99,5%. W tabeli 8 (s. 77) podano, że przejęto gospodarstw opuszczonych 44 155,17 ha. Wyjaśnienie do zestawienia (s. 73) nie podaje w pełni, co zrobiono z resztą areалу — 27 920,72 ha. W tabeli 9 (s. 78) nie podsumowano danych. Na s. 119 autor pisze, że przyjęcie propozycji wejścia do bloku wyborczego PSL uzależniało od przyznania mu 70% mandatów, tymczasem wiadomo, że od rozmów moskiewskich, po konferencję w Jałcie (II 1945 r.) aż do wyborów Mikołajczyk domagał się 75% mandatów.

„Stronictwo Prasy na terenie województwa białostockiego — pisze autor — w odróżnieniu od innych regionów kraju, zajmowało opozycyjne stanowisko w stosunku do władzy ludowej” (s. 123). Podobnie było w całym kraju, a np. na Rzeszowszczyźnie stanowisko to było niekiedy bardziej wrogie niż PSL.

Przechodząc do spraw warsztatowych należy stwierdzić, że znajdujemy tu kilka niedociągnięć. W wykazie źródeł i bibliografii pod literą D (*Wydawnictwa źródłowe*) i pod literą E (*Opracowania*) umieszczono również wspomnienia, które należało wyodrębnić w oddzielnym wykazie. Są to wspomnienia następujących autorów: W. Bąk, L. Borkowicz, E. Orłowska *W walce o władzę ludową na Białostocczyźnie* — praca zbiorowa, M. Gnatowski *Komuniści Białostocczyzny*. W wykazie opracowań najczęściej podajemy wykorzystaną w pracy literaturę. Autor podał 85 pozycji, z czego w przypisach odnajdujemy tylko 31. Być może wykaz należy traktować jako literaturę przedmiotu, ale wówczas należałoby go uzupełnić. W związku z tym, że autor korzystał z szeregu archiwów nieuporządkowanych bądź bez paginacji, w zespołach należało podawać tytuł dokumentu. W większości przypadków autor stosował tę zasadę, w wielu jednak od niej odchodził podając tylko zespół, bądź pozycję drukowaną bez strony, np. s. 24 — przypis 45; s. 25 — przypis 46, 47; s. 26 — przypis 49; s. 28 — przypis 56; s. 59 — przypis 44; s. 67 — przypis 74; s. 72 — przypis 94; s. 97 — przypis 62; s. 129 — przypis 173.

Wydaje się, że niezależnie od pracy H. Majeckiego zachodzi jeszcze potrzeba dalszych pogłębionych badań nad początkami władzy ludowej w woj. białostockim. Praca dostarcza wielu materiałów, rozwiązuje niektóre problemy, ukazuje trudności pierwszych lat władzy ludowej, ale nie wyczerpuje rejestru ważnych spraw tego okresu.

Edward Olszewski

Istorija jużnych i zapadnych Sławian.

Red. I. M. Bielawska, I. A. Woronkova, W. G. Karasjow, I. W. Sozin
Moskwa 1969, s. 535

Radziecka nauka historyczna oprócz badań własnej przeszłości kieruje już tradycyjnie swoje zainteresowania ku historii państw i narodów słowiańskich. Wyszczególnioną w tym zakresie placówką naukowo-badawczą jest Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki Akademii Nauk ZSRR, który szczyci się poważnymi osiągnięciami naukowymi i ścisłą współpracą z historykami poszczególnych krajów, w tym także z historykami polskimi. W ostatnich latach coraz wyraźniej problematyka krajów słowiańskich znajduje się na warsztacie historyków skupionych w poszczególnych katedrach uniwersyteckich, a zwłaszcza w katedrach południowych i zachodnich Słowian w Moskwie, Kijowie, Charkowie, Mińsku, Lwowie i innych ośrodkach. Wyrazem tych rosnących zainteresowań i działalności naukowej i dydaktycznej są organizowane systematycznie konferencje naukowe z udziałem uczonych z innych państw¹. Spotkania te służą nie tylko wymianie poglądów na ważne problemy naukowo-badawcze, lecz również mają na celu doskonalenie metod nauczania historii poszczególnych narodów słowiańskich. W tym zakresie nauka radziecka i studenci sławistyki odczuwali brak systematycznego wykładu z zakresu historii narodów słowiańskich. Nie mogła tej poważnej luki zapełnić coraz liczniejsza literatura monograficzna czy opracowania podręcznikowe poszczególnych krajów. Tę dotkliwą lukę wypełnia wydany ostatnio podręcznik, któremu poświęcone są te uwagi, odnoszące się głównie do rozdziałów, dotyczących dziejów naszego narodu.

Podręcznik jest zatwierdzony przez ministerstwo szkolnictwa wyższego i przeznaczony dla studentów Wydziałów Historycznych uniwersytetów ZSRR. Opracowany został przez pracowników Katedry Historii Południowych i Zachodnich Słowian uniwersytetu w Moskwie. Redakcja spoczywała w wytrwałych rękach prof. dr I. M. Bielawskiej i doc. dr I. A. Woronkova — kierownika wspomnianej katedry, cenionych znawców historii Polski. Do pracy nad podręcznikiem wciągnięto również historyków z innych uniwersytetów Związku Radzieckiego oraz pracowników instytutów naukowych w Moskwie.

We wstępie redaktorzy słusznie zwracają uwagę, że studiowanie historii południowych i zachodnich Słowian ma bardzo duże znaczenie, albowiem „kraje i narody słowiańskie odegrały ważną rolę w rozwoju dziejowym Europy. Wniosły one poważny wkład do skarbnicy światowej kultury i nauki”. Podręcznik w zamyśle autorów przeznaczony jest dla „wykładowców i studentów uniwersytetów, instytutów

¹ Zob. A. Koprukowniak *Katedra Historii Południowych i Zachodnich Słowian Uniwersytetu Moskiewskiego*. „Rocznik Lubelski”, t. XII, Lublin 1969 (druk: 1970), s. 240.